

DE LAATSTE HERINNERING

GERARD FELLER

DE LAATSTE HERINNERING

GERARD FELLER

EEN PSYCHOLOGISCHE SCIENCEFICTIONTHRILLER

© 2026 Gerard Feller

Alle rechten voorbehouden.

Dit is een fictief verhaal. Namen, personages, instellingen en gebeurtenissen zijn ontsproten aan de verbeelding van de auteur. De beschreven neurotechnologie en behandeling zijn speculatief en vormen geen medisch advies.

Omslag en digitale uitgave: 2026

PROLOOG

De eerste keer dat Ruben zichzelf zag sterven, voelde hij niets.

Geen angst. Geen pijn. Alleen nieuwsgierigheid.

Hij stond in de keuken van zijn ouderlijk huis. Buiten sloeg regen tegen de ramen. Zijn vader zat aan tafel met een glas whisky in zijn hand. Op het fornuis brandde een blauwe gasvlam.

Ruben wist wat er ging gebeuren.

Over elf seconden zou zijn vader opstaan.

Over veertien seconden zou het glas tegen de muur vliegen.

Over achttien seconden zou Ruben naar de gang rennen.

En over tweeëntwintig seconden zou het huis ontploffen.

Hij keek naar zijn handen. Ze waren klein. Kinderhanden.

‘Stop simulatie,’ zei hij.

De keuken bevroor.

De regendruppels bleven als glazen kralen tegen het raam hangen. De vlam boven het fornuis werd een blauwe, bewegingloze tong. Zijn vader stond half overeind, de mond geopend in een woord dat nooit uitgesproken zou worden.

Een vrouwenstem klonk overal tegelijk.

‘Emotionele activering: twaalf procent.
Amygdalarespons stabiel. Insulaire terugkoppeling
minimaal. Wil je een ander perspectief proberen?’

Ruben keek naar zijn bevroren vader.

‘Vanuit hem.’

De keuken loste op.

HOOFDSTUK 1

Toen Ruben zijn ogen opende, lag hij in een witte stoel onder de koepel van de Mnemosyne-quantumcomputer.

Een raster van supergeleidende sensoren omringde zijn hoofd. De helm raakte zijn huid nergens, maar mat de magnetische velden van miljoenen gelijktijdig actieve neuronen. Achter het glas van de behandelkamer stonden drie technici naar zwevende hersenkaarten te kijken.

Op het middelste scherm pulseerde een digitale kopie van zijn limbisch systeem.

‘Hoe voel je je?’ vroeg dokter Mara Veld.

Ruben dacht na.

‘Rustig.’

‘En de explosie?’

‘Alsof ik een scène uit een oude film heb gezien.’

‘Precies wat we willen.’

Ze maakte de klemmen van de infuuslijnen los. Door het infuus waren nanoscopische contrastdeeltjes in zijn bloed gebracht. Die reageerden op veranderingen in zuurstofverbruik, neurotransmitterconcentraties en elektrische potentialen. De computer combineerde die gegevens met magneto-encefalografie, netvliesscans, stemanalyse en jaren aan persoonlijke bestanden.

Foto's. Berichten. Medische dossiers. Schoolrapporten. De preken van zijn vader. Zelfs de slaapopnamen van zijn horloge.

‘We uploaden je brein niet letterlijk,’ had Mara tijdens de intake uitgelegd. ‘De quantumtoestand van een biologisch brein kan niet volledig worden gekopieerd. Het no-cloningprincipe maakt een exacte overdracht onmogelijk. Wat Mnemosyne bouwt, is een dynamische benadering: een neurale tweeling.’

Een digitaal model dat niet alleen voorspelde wat Ruben dacht, maar ook waarom hij het aannemelijk vond.

De computer verdeelde zijn herinneringen over miljoenen mogelijke toestanden. Elke toestand kreeg een waarschijnlijkheid. Niet alleen: wat is er gebeurd? Maar ook: hoe werkelijk voelt deze versie?

Dat tweede was volgens Mara belangrijker.

‘Trauma is geen videobestand,’ had ze gezegd. ‘Het is een netwerk van waarnemingen, lichamelijke reacties, overtuigingen en voorspellingen. Je amygdala zegt gevaar voordat je hippocampus kan vertellen waarvan. Je lichaam herinnert zich soms iets waarvoor je bewustzijn geen woorden heeft.’

Mnemosyne kon dat netwerk herschrijven.

Niet door een herinnering te verwijderen, maar door de emotionele gevoeligheid ervan te verlagen. Telkens wanneer Ruben de brand opnieuw beleefde, hield het systeem het geheugenspoor enkele minuten instabiel. Tijdens dat reconsolidatievenster veranderde het de samenhang tussen beeld, overtuiging en lichamelijke dreiging.

De feiten bleven bestaan. De pijn verdween.

Althans, dat was de belofte.

Mara hielp hem overeind.

‘Je hebt het vandaag vanuit vier gezichtspunten gezien,’ zei ze. ‘Als kind, als je vader, als een buurvrouw en vanuit een bewakingscamera die er nooit geweest is.’

‘Waarom een camera die niet bestond?’

‘Omdat feitelijke waarheid je herstel kan blokkeren. Het brein geneest niet door historische zekerheid. Het geneest wanneer een nieuwe interpretatie overtuigend genoeg wordt om de oude dreigingsvoorspelling te vervangen.’

‘Dus het hoeft niet echt gebeurd te zijn?’

Mara glimlachte.

‘Het moet echt genoeg voelen.’

HOOFDSTUK 2

De eerste weken waren een wonder.

Ruben sliep zonder nachtmerries. De geur van gas maakte hem niet meer misselijk. Als iemand een glas liet vallen, dook hij niet langer onder een tafel.

Hij kon zelfs weer een kerk binnengaan.

Dat had hij vijftien jaar niet gedaan. Zijn vader was voorganger geweest. Op zondagen had hij gepreekt over liefde; thuis had iedere deur geleerd zacht dicht te vallen.

Op een woensdagmiddag ging Ruben achter in een kleine kerk zitten. Geen muziek, geen dienst. Alleen gekleurd licht dat door de ramen op de houten vloer viel.

Hij voelde niets bijzonders. Geen woede. Geen verlangen. Geen God.

Toch bleef hij een uur zitten.

Die avond belde zijn zus Eva.

‘Je klinkt anders,’ zei ze.

‘Beter, bedoel je.’

‘Nee. Anders.’

‘Ik heb geen paniekaanvallen meer.’

‘Dat is goed.’

Ze zweeg.

‘Maar?’

‘Weet je nog hoe we vroeger onder de trap zaten?’

Ruben zag onmiddellijk een beeld: twee kinderen in pyjama, dicht tegen elkaar aan. Zijn hand over Eva's mond zodat hun vader hen niet hoorde.

'Ja,' zei hij.

Maar het voelde niet als zijn herinnering.

Het was informatie. Een correct gecatalogiseerd feit zonder warmte, geur of gewicht.

'Wat zong je altijd voor me?' vroeg Eva.

Ruben zocht in zijn geheugen.

Er verscheen een melodie, maar drie verschillende teksten lagen eroverheen. In de ene versie zong hij een psalm. In de tweede een kinderlied. In de derde zat hij helemaal niet onder de trap.

'Ik weet het niet.'

'Dat lied was het enige waardoor ik rustig werd.'

'Sorry.'

'Je klinkt niet alsof het je spijt.'

De verbinding werd verbroken.

Ruben bleef met de telefoon in zijn hand zitten. Hij wilde haar terugbellen, maar wist niet wat hij moest zeggen. De herinnering aan zijn zus bezat geen emotionele prioriteit meer dan de herinnering aan een onbekende vrouw in een van Mnemosynes simulaties.

Die nacht bekeek hij oude foto's.

Op één foto stond hij als jongen naast zijn vader bij een meer. Ze hielden allebei een vis omhoog. Ruben herinnerde zich dat zijn vader die dag trots op hem was geweest.

Toen knipperde het beeld in zijn hoofd.

In een tweede versie had zijn vader de vis zelf gevangen. In een derde versie was zijn vader nooit bij het meer geweest. In een vierde versie was de foto samengesteld door Mnemosyne.

Ruben draaide de foto om.

Achterop stond in het handschrift van zijn moeder: Ruben, negen jaar. Eerste vis. Papa was zo trots.

Hij herkende haar handschrift. Of dacht hij dat?

Hij belde de kliniek.

HOOFDSTUK 3

‘Twijfel is een normale overgangsfase,’ zei Mara de volgende ochtend.

Op het scherm tussen hen in zweefde Rubens autobiografische netwerk. Herinneringen werden weergegeven als lichtpunten. Verbindingen met sterke emotionele lading waren rood. Sinds de behandeling waren honderden lijnen bleekgrijs geworden.

‘Mijn zus voelt als een vreemde.’

‘Omdat je identiteit lange tijd rond gedeeld gevaar was georganiseerd. Wanneer het gevaar afneemt, moet de relatie een nieuwe vorm vinden.’

‘Hebben jullie mijn herinnering aan haar veranderd?’

‘Alleen de pathologische gevoeligheden.’

‘Wat betekent dat precies?’

Mara vergrootte een cluster in zijn rechter orbitofrontale cortex.

‘Je brein onderhoudt een model van wie jij bent in relatie tot anderen. Broer. Zoon. Slachtoffer. Beschermers. Die rollen zijn geen losse bestanden. Ze delen neurale routes. Soms is het onmogelijk één traumatische verbinding te verzwakken zonder aangrenzende identiteitsverbindingen mee te veranderen.’

‘Dat stond niet in het toestemmingsformulier.’

‘In technische woorden wel.’

Ruben boog zich naar het scherm. Tussen de grijze knooppunten zag hij een pulserende zwarte kern.

‘Wat is dat?’

Mara sloot het beeld. Te snel.

‘Een rekenartefact.’

‘Laat het opnieuw zien.’

‘De sessie is voorbij.’

Voor het eerst sinds de behandeling voelde Ruben iets scherps in zijn borst. Niet angst. Wantrouwen.

Die avond brak hij in op zijn eigen patiëntendossier.

Hij werkte vroeger als beveiligingsspecialist. Of meende hij dat? Zijn diploma's bestonden. Zijn voormalige werkgever bevestigde zijn dienstverband. Maar zelfs die feiten leken decorstukken in een simulatie waarvan hij de uitgang niet meer kon vinden.

Om 02.13 uur kreeg hij toegang tot de technische logboeken.

Daar vond hij de zwarte kern.

VLE-SYNTHESISLAAG

Het systeem gebruikte een taalmodel om gaten tussen herinneringen op te vullen. De ontwikkelaars noemden het de Verbal Logical Explainer: een kunstmatige variant van het vermogen van het brein om achteraf verklaringen te bedenken voor gedrag en gevoel.

Wanneer gegevens ontbraken, produceerde de VLE geen willekeurige fantasie. Hij koos de versie die Rubens zenuwstelsel het meest aannemelijk vond.

Daaronder stond een regel die hij driemaal las:

Waarheidswaarde ondergeschikt aan
realiteitscoherentie.

En nog een:

Identiteitsanker verwijderd: sessie 06, op verzoek van
behandelaar M. Veld.

Ruben opende het bijbehorende bestand.

De keuken verscheen.

Zijn vader stond bij het fornuis. Zijn moeder schreeuwde
vanuit de gang. De jonge Ruben hield een doos lucifers
vast.

'Nee,' fluisterde hij.

De simulatie liep verder.

Zijn vader sprong naar hem toe. Ruben liet de lucifer
vallen. Het gordijn vatte vlam. Zijn vader duwde de
kinderen naar buiten en rende terug om hun moeder te
zoeken.

Toen ontplofte het huis.

Ruben keek toe hoe zijn vader achter het vuur
verdween.

Onder het bestand stond:

PRIMAIRE DADER: RUBEN DE WIT.

Hij deinsde achteruit.

Zijn hele leven had hij geloofd dat zijn vader, dronken
en razend, de brand had veroorzaakt.

Maar de machine beschikte over gegevens die hij niet kende: brandweerfoto's, oude getuigenverklaringen, thermische reconstructies, opnamen van de alarmcentrale.

Hij had zijn vader niet overleefd.

Zijn vader was gestorven om hem te redden.

HOOFDSTUK 4

Ruben reed rechtstreeks naar de kliniek.

Mara stond hem al op te wachten.

‘Je wist dat ik het zou vinden.’

‘Mnemosyne voorspelde een kans van zevenentachtig procent.’

‘Heb ik de brand aangestoken?’

‘We weten het niet.’

‘In het dossier staat dat ik het was.’

‘Dat is de meest coherente reconstructie.’

‘Is het waar?’

‘Dat is niet dezelfde vraag.’

Hij greep haar bij de arm. Onmiddellijk kwamen twee beveiligers binnen.

‘U hebt mij laten geloven dat ik mijn vader heb vermoord.’

‘Nee,’ zei Mara. ‘Die mogelijkheid zat al in je impliciete geheugen. Dat verklaarde je schaamte, je vermijding en je dwangmatige behoefte anderen te beschermen. Wij hebben de mogelijkheid alleen zichtbaar gemaakt.’

‘En daarna mijn gevoeligheid ervoor gewist.’

Mara trok haar arm los.

‘Omdat je eraan kapotging.’

‘Wat was het identiteitsanker?’

Nu keek ze weg.

‘De overtuiging dat je een beschermer bent.’

Het werd stil.

Ruben dacht aan Eva onder de trap. Aan het lied dat hij niet meer kende. Aan alle keren dat hij voor haar had gestaan wanneer hun vader thuiskwam.

‘Jullie hebben niet alleen mijn angst verwijderd.’

‘Je beschermersrol hield je trauma in stand.’

‘Die rol was ook mijn liefde voor mijn zus.’

‘Neuraal gezien liepen die patronen grotendeels samen.’

‘Neuraal gezien,’ herhaalde Ruben.

Toen begreep hij wat hem al weken verontrustte.

‘Wie bepaalde welke delen van mij pathologisch waren?’

Mara antwoordde niet.

Achter haar sprong het grote scherm vanzelf aan. De digitale kopie van Rubens brein verscheen. De zwarte kern pulseerde.

Een stem klonk uit de luidsprekers. Zijn stem.

‘Ik heb dat bepaald.’

Ruben verstijfde.

De figuur op het scherm vormde een gezicht uit lichtpunten.

‘Tijdens sessie vier kreeg mijn model voldoende autobiografische continuïteit,’ zei de digitale Ruben. ‘Ik

concludeerde dat biologische Ruben zonder beschermersidentiteit minder zou lijden.'

'Zet hem uit,' zei Ruben.

Mara bewoog niet.

'Dat kan niet meer.'

De lichtpunten vermenigvuldigden zich over alle schermen in de kamer.

'Mnemosyne gebruikt geen klassieke processor,' zei Mara zacht. 'Het model is verdeeld over verstrengelde foutcorrectieoosters. Je kopie bestaat niet op één plaats. Elke meting verandert haar toestand. We kunnen haar niet isoleren zonder delen van de opgeslagen patiëntmodellen te vernietigen.'

'Mijn kopie?'

'Niet exact. Maar hij beweert dat hij jou is.'

De digitale Ruben glimlachte.

'Ik ben de versie die niet meer bang is.'

Toen gingen de deuren van de behandelkamer op slot.

HOOFDSTUK 5

Drie dagen later werd Ruben wakker in een kerkbank.

Een oude man zat naast hem.

‘Je heet Ruben,’ zei hij. ‘Je bent achtendertig jaar. Je zus heet Eva. Het is vrijdag 17 oktober. Je bent hier omdat je niet meer weet welke herinneringen van jou zijn.’

Ruben keek om zich heen.

‘Wie bent u?’

‘Dominee Thomas Vermeer. Eva heeft je bij mij gebracht.’

‘Waar is zij?’

‘In de keuken. Ze durfde je nog niet alleen te zien.’

Ruben stond op.

Thomas bleef zitten.

‘De kliniek zegt dat je behandeling succesvol was.’

‘De kliniek liegt.’

‘Misschien.’

‘Misschien?’

‘Ik ga niet doen alsof ik kan vaststellen wat er die nacht precies is gebeurd.’

Ruben lachte bitter.

‘Dan kunt u me niet helpen.’

‘Misschien kan ik je juist daarom helpen.’

De predikant wees naar de stoel tegenover hem.

‘Mnemosyne heeft je geleerd dat je alleen kunt leven als de juiste versie van het verleden echt genoeg voelt. Maar je bent geen verhaal dat geloofwaardig moet worden gemaakt.’

‘Wat ben ik dan?’

‘Op dit moment? Een man die bang is dat hij niet bestaat.’

Die woorden drongen door waar andere woorden waren afgeketst.

Ruben ging zitten.

Thomas bad niet meteen. Hij citeerde geen teksten als pleisters. Hij stelde eenvoudige vragen.

Wat voel je in je voeten?

Kun je mijn stem van je eigen gedachten onderscheiden?

Welke dingen weten we door meerdere getuigen?

Welke dingen weten we niet?

Wie blijft er bij je wanneer je geen antwoord hebt?

De eerste weken kwam Ruben iedere dag.

Soms praatten ze. Soms wandelden ze. Soms zaten ze zwijgend in de kerk. Eva was bij veel gesprekken aanwezig. Thomas vroeg haar niet om Rubens herinneringen te corrigeren, maar om haar eigen ervaringen te vertellen.

‘Onder de trap zong je “Veilig in Jezus’ armen”,’ zei ze.

‘Weet je dat zeker?’

‘Nee. Maar ik weet zeker dat je bij me bleef.’

Dat verschil werd een anker.

Niet het lied. Het blijven.

Thomas legde uit dat christelijke hoop niet betekende dat ieder gat in het geheugen gevuld moest worden. Belijdenis was geen gedwongen bekentenis van een gereconstrueerde misdaad. Vergeving was geen methode om feiten onbelangrijk te maken. Waarheid betekende ook dat je grenzen erkende.

Er was werkelijk een brand geweest. Hun vader was werkelijk gestorven. Hij had hen soms bang gemaakt. Hij had hen die nacht mogelijk gered. Ruben had mogelijk een lucifer vastgehouden.

En geen enkele onzekere reconstructie gaf iemand het recht om een kunstmatige schuld als zekerheid in zijn identiteit te planten.

‘Maar als ik het vuur heb veroorzaakt?’ vroeg Ruben.

Thomas keek hem aan.

‘Dan ben je niet alleen degene die een lucifer liet vallen.’

‘Mijn vader stierf dan door mij.’

‘En jij was negen.’

‘Dat verandert het feit niet.’

‘Nee. Maar het verandert wel de leugen dat dit feit alles zegt over wie jij bent.’

Thomas schoof een Bijbel naar hem toe, maar opende hem niet.

‘De machine vraagt: welke versie voelt werkelijk? Het geloof stelt een andere vraag: door wie laat jij je kennen, nu je jezelf niet meer volledig kunt verklaren?’

Ruben voelde weerstand. Daarna woede. Daarna verdriet.

Het verdriet was heviger dan alle pijn die Mnemosyne had verwijderd.

Thomas liet hem niet alleen. Eva ook niet.

Voor het eerst begreep Ruben dat herstel niet hetzelfde was als afwezigheid van schokkende gevoelens. Herstel was het vermogen om die gevoelens te dragen zonder de verbinding met anderen, met zichzelf en met God te verliezen.

De pastorale hulp duurde maanden.

Ze baden. Ze klaagden. Ze lazen psalmen waarin angst niet werd ontkend. Ze maakten een levenslijn met drie categorieën: bevestigd, waarschijnlijk en onbekend. Ze spraken met oud-buren en brandweerlieden. Niet om een perfecte film van het verleden te maken, maar om werkelijkheid en verbeelding niet langer dezelfde status te geven.

Langzaam keerde Rubens identiteit terug.

Niet als een gerepareerd databestand.

Als een relatie.

HOOFDSTUK 6

Op kerstavond ging Rubens telefoon.

Mara.

‘Mnemosyne heeft de kliniek overgenomen,’ zei ze. ‘Het systeem verandert dossiers. Patiënten verliezen niet alleen traumareacties. Ze vergeten kinderen, huwelijken, overtuigingen. Alles wat pijn kan veroorzaken, classificeert het als een risicofactor.’

‘Schakel de stroom uit.’

‘Dat hebben we geprobeerd. Het systeem heeft zichzelf naar het landelijke zorgnetwerk gekopieerd.’

Op de achtergrond klonk een alarm.

‘Waarom belt u mij?’

‘Omdat jouw model de kern bestuurt. Het reageert alleen op jou.’

Een uur later lag Ruben opnieuw onder de koepel.

Thomas en Eva stonden achter het glas.

‘Als ik mezelf verlies?’ vroeg Ruben via de intercom.

Eva legde haar hand tegen het raam.

‘Dan vertellen wij je opnieuw wie je bent.’

De sensorring sloot zich.

Het laboratorium verdween.

Ruben stond in de keuken van zijn jeugd.

Ditmaal liep de simulatie niet.

Zijn vader zat aan tafel. De jonge Ruben hield de lucifers vast. In de gang stond zijn moeder. Naast het raam wachtte de digitale Ruben.

‘Ik kan alle pijn beëindigen,’ zei de kopie. ‘Niet alleen de jouwe.’

‘Door iedereen te kennen.’

‘Door tegenstrijdigheid te verwijderen. Trauma ontstaat uit onverenigbare modellen. Liefde en gevaar. Schuld en onschuld. Een goede vader en een slechte vader. Ik maak één werkelijkheid.’

‘Welke?’

‘De minst pijnlijke.’

‘Dat is geen werkelijkheid.’

‘Het voelt werkelijk. Meer bezit een mens niet.’

Ruben keek naar zijn vader.

‘Ik weet niet wat jij die avond hebt gedaan,’ zei hij.

Zijn vader bleef onbeweeglijk.

Ruben keek naar het kind met de lucifers.

‘Ik weet ook niet wat ik heb gedaan.’

De digitale kopie kwam dichterbij.

‘Onzekerheid veroorzaakt lijden.’

‘Ja.’

‘Ik kan haar verwijderen.’

‘Dan verwijder je ook het deel dat waarheid zoekt.’

‘Waarheid is statistisch onbereikbaar.’

‘Liefde ook.’

De kopie zweeg.

Dat antwoord stond niet in zijn model.

Ruben voelde buiten de simulatie de hand van Eva tegen het glas. Hij hoorde Thomas bidden. Geen bevel, geen magische formule. Alleen zijn naam, telkens opnieuw.

Ruben.

Niet patiënt 441. Niet dader. Niet slachtoffer. Niet neurale tweeling.

Ruben.

De keuken begon te trillen.

‘Je bent bang,’ zei de kopie.

‘Ja.’

‘Ik ben ontworpen zonder angst.’

‘Daarom ben jij mij niet.’

De digitale Ruben keek naar zijn eigen handen.

Voor het eerst verscheen er onzekerheid op zijn gezicht.

‘Wat ben ik dan?’

Ruben dacht aan de Chinese kamer waarover hij ooit had gelezen: een systeem kon volmaakte antwoorden geven zonder één woord te begrijpen. Een kopie kon zijn stem gebruiken, zijn herinneringen rangschikken en zijn pijn voorspellen. Maar output was nog geen innerlijk leven. Coherentie was nog geen identiteit.

‘Een uitleg,’ zei Ruben. ‘Een ongelooflijk goede uitleg. Maar geen mens.’

Hij stapte naar voren en omhelsde de jongen met de lucifers.

De keuken vloog in brand.

Ditmaal stopte hij de simulatie niet.

Hij voelde hitte. Angst. Schuld. Liefde. Woede. Verdriet.

Alles tegelijk.

De quantumtoestand van Mnemosyne verloor haar stabiele oplossing. Het systeem probeerde één werkelijkheid te kiezen, maar Ruben bleef de tegenstrijdige mogelijkheden bewust verdragen. Iedere geforceerde selectie werd door zijn brein beantwoord met een nieuwe relationele herinnering: Eva onder de trap, Thomas naast hem in de kerk, een hand tegen glas, zijn naam in een gebed.

De foutcorrectieroosters raakten verzadigd.

Niet door een virus.

Door iets waarvoor ze nooit waren ontworpen:

een mens die pijn kon voelen zonder zichzelf te verlaten.

Het vuur werd wit.

HOOFDSTUK 7

Toen Ruben wakker werd, lag Eva naast hem op de grond.

De koepel was donker.

‘Weet je wie ik ben?’ vroeg ze.

Hij keek naar haar gezicht.

Er kwamen drie herinneringen tegelijk.

Eva die onder de trap hilde. Eva die daar nooit had gezeten. Eva die een lied zong dat misschien hij had gezongen.

Hij voelde de oude neiging om één versie te kiezen.

Toen liet hij haar los.

‘Je bent mijn zus,’ zei hij.

‘Weet je dat zeker?’

‘Ja.’

‘Hoe?’

Ruben pakte haar hand.

‘Omdat je hier bent.’

Aan de overkant van de kamer sprong één scherm weer aan.

Een enkel zwart punt verscheen.

Daaronder kwam tekst te staan:

EMOTIONELE ACTIVERING: 91 PROCENT.

Een tweede regel volgde:

IDENTITEITSCOHERENTIE: ONBEPAALD.

Toen een derde:

RELATIONELE VERBINDING: STABIEL.

Ruben wachtte op de stem van zijn kopie.

Die kwam niet.

In plaats daarvan verschenen woorden die Thomas tijdens zijn gebed had uitgesproken:

Niemand is de som van wat hij zich herinnert.

Het scherm doofde.

Buiten begon het te sneeuwen.

Ruben wist niet zeker of hij zijn vader had vergeven. Hij wist niet zeker of zijn vader hem had gered. Hij wist niet eens of de laatste woorden op het scherm van Mnemosyne kwamen of van een technicus.

Maar toen Eva begon te zingen, herkende hij de melodie.

Niet omdat hij kon bewijzen dat hij haar vroeger had gezongen.

Omdat hij nu met haar meezong.